

sapienter illud scribat : multis enim sensibus plenum est. » Sane si bene istorum verborum sensum capio, inde colligi posse videtur. Nicolaum suis verbis, id est Latinis, dictasse sermones in altero volumine contentos: quod volumen incipiebat ab his verbis, « Solet Apostolus, » etc.; quod exordium est sermonis 19 de diversis. Id si ita est, recurrunt argumenta, quæ superius diluere conati sumus, eo spectantia, ut Bernardus non Latina, sed Gallica lingua sermones suos pronuntiaverit, quos postea ejus discipuli Latinitate donaverint. Et quidem magna est aliquando varietas in sermonibus maxime de diversis: quæ varietas inde nata esset, quod alii aliter hos sermones in Latinum eloquium converterint. Ad hæc Gaufridus, sancti viri notarius, opusculum de colloquio Simonis et Jesu, « ex multis, » inquit, « sermonibus Patris nostri » composuit. Quidni etiam alii notarii id præstiterint? At si ita esset, cur hi etiam sermones istos non sibi tribuissent?

XXXV. At mihi rem attentius consideranti, illa Nicolai in scribendo et dictando perplexitas, non ad Bernardi sermones referenda videtur, sed ad epistolas, a quarum scriptitatione sese excusare hoc verborum circuitu conatur Nicolaus. Huic interpretationi favet epistolæ titulus, ad « Abbatem Cellensem excusativa scribendi vel dictandi. » Aut potius utrumque exprimere voluit, et litteras scribendi, et sermones ex codice dictandi officium cupiens a se amoliri, aut certe in utroque operam suam venditare. Denique Nicolaus hæc totidem fere verbis ex Bernardi epistola 89, ad Ogerium, n. 1. mutuatus est, quibus Bernardus a scriptitandis litteris se excusat: nec in alium usum hoc loco Nicolaus adhibere censendus est. Mendosum Nicolai contextum restituere licet ex illa Bernardi epistola, quæ ante annos viginti, quam Nicolaus ad Claræ-Vallenses migraret, a Bernardo scripta est. Sic porro Nicolaus Bernardi verba in usus suos transferre solet, ut alias observavimus. Quoniam vero Nicolai hujus notitia non parum conducit ad illustrandam Bernardi historiam; hominem suis coloribus hoc loco depingere quoddam operæ pretium fuerit.

PRÆFATIONIS ALTERA PARS

DE NICOLAO, S. BERNARDI NOTARIO.

XXXVI. Erat Nicolaus natione Francus, ab ineunte ætate monachus in monasterio Arremarensi diœcesis Trecensis, quæ uor ab ipsa civitate leucis. Vir fuit ingenii facilis, versatilis, facile in aliorum affectus influens, litteris pro tempore apprime excultus, aliis erudiendis apud suos Arremarenses præfectus; charus viris ea ætate præcipuis, Attoni Trecensi episcopo, Petro Venerabili abbati Cluniacensi, Petro Cellensi, Henrico Ludovici Junioris fratri, aliisque.

XXXVII. Is Bernardi fama et ingenio non minus quam sanctitate captus, Claram-Vallem adit, monachorum religionem probat, seniorum affectus pulsat, se admittant in ipsorum cœtum, laxioris vitæ pertæsum, arctioris perquam cupidum. Rem fere uno congressu evincit et obtinet. Reversus ad suos negotium urget: priorem et seniores Claræ-Vallis, Bernardo absente, litteris convenit, quæ est ejus epistola 7. « Dominis et Patribus reverendis priori R., » id est Rualeno, « et consilio suo » inscripta. In ea se in omnes formas et affectus versat. Claræ-Vallensium religionem dilaudat, suum eos revisendi, eisque sese conjungendi studium insinuat. « Omnem mihi, » inquit, « fiduciam suggerit et humilitas vestra, et necessitas nostra; et illud tertium, in quo mihi spem dedistis, nostræ pusillitatis susceptio. » Tempus, quo eam epistolam scribebat, paulo post designat his verbis: « Quale mihi gaudium erit, qui in tenebris sedeo, qui lumen cœli, lumen Claræ-Vallis non video! O lumen descendens a Patre luminum! ubi lucent luminaria in firmamento cœli, unde assumptum est, videlicet Eugenius papa, luminare majus quod illuminet terram. » Itaque id factum Eugenio pontifice, et quidem anno ejus pontificatus primo: cum Rualenus ex priore Claræ-Vallensi in regimen Romani ad Aquas-Salvias monasterii, cui Eugenius ante pontificatum abbas præfuerat, eodem anno suffectus sit, Nicolao jam in Claram-Vallem admissio, ut ejus epistola 43 probat. Quanquam hæc verba, « videlicet Eugenius papa, » e margine in textum videntur irrepsisse.

XXXVIII. Præter superiorem ad priorem et seniores Claræ-Vallenses epistolam, binas subinde addidit: unam ad fratrem Gaucherium Claræ-Vallensem, cujus in amorem irrepserat; aliam ad Fromundum hospitalem ejusdem loci, id est epistolas 44 et 46. In priori vota sua fusius et ardentius explicat, aitque tanto se concepti propositi desiderio teneri, ut « diem pro anno » computet sibi: se ad terminum præstitutum non defuisse, sed a suis Arremarensibus multa passum, qua importunitate, qua blanditiis, qua minis, vix ut tandem se ex eorum cœtu proripuerit: at tandem de manibus eorum elapsam, « sine pannis, sine nummis, sine famulis, sine equis, vix apud Aripatorium, » quod Cisterciensium cœnobium est in agro Tricas-

sino, « appulisse, » ac deinde in Claram-Vallem. Verum inde extractum se dicit « in fines terræ, » reclamante scilicet abbate Arremarensi (Guido is erat; cujus rogatu officium de sancto Victore Bernardus composuit) qui ipsum forte in quemdam prioratum retrusit; unde has litteras scripsit Nicolaus impatientis voti plenas; atque alias ad Fromundum, quas per quemdam clericum, qui secum eodem se receperat, transmisit. In priori ad Gaucherum epistola depingit sese in hunc modum. « Sub pannis humilitatis Christi intrans et exiens, in voluptatum gurgitem saliebam, et de patrimonio Crucifixi, de pretio vulnerum Domini mei, non solum intra sanctorum, sed etiam intra sancta sanctorum, monachum sine regula, presbyterum sine reverentia exhibebam. Ad Romanam enim curiam curiosius iens et rediens (5), feceram mihi nomen grande, juxta nomen magnorum qui sunt in terris: et in omni vita mea nec una die vixissem memini. » Hæc ille modeste quidem, si ex animo protulit.

XXXIX. Demum concordia (sic titulus et argumentum est epistolæ 40) cum abbate suo inita, admissus in Claram-Vallem est una cum Theobaldo priore, quem postea inde egressum frustra revocare conatur epistola 6. Conversio hæc Brocardum seu Burchardum, Balernensem Cisterciensis instituti abbatem, ad sibi congratulandum excitavit, scripta hac de re epistola, apud Nicolaum nona, in qua hæc leguntur: « Gratias ago Deo, nova facienti omnia, pro novo mirabili de immutatione novæ innovati Nicolai. Qui fecit album de nigro, novum quid fecit et mirabile: sed hoc mirabilius inter omnia nova, quod de tali nigro tale album factum est. » Hi nimirum Cisterciensium plausus erant de tali proselyto.

XL. Vix in eorum sodalitia confirmatus erat, cum notarii officium ipsi commissum est. Plures erant Barnardi notarii ob varia quæ subinde in ipsum referebantur negotia. Principuus erat Gaufridus, cui adjunctus fuit Nicolaus. Hic de munere sibi demandato, an sincere, conqueritur epistola 15, ad quemdam socium Arremarensis: « Tu scis quia inter homines sum, in quibus viget disciplinæ censura, morum gravitas, maturitas consiliorum, auctoritatis pondus, taciturnitatis insigne. Nolo autem argui singularitatis, ut cum illi vacent, et videant quoniam ipse est Deus, ego stylum et tabulas revolvam, ut revolem ad phaleras gloriæque verborum. Tamen a custodia matutina usque ad noctem nihil aliud facio. Non illis imputetur, qui mihi hoc oneris imposuerunt, et posuerunt me multâ scribere et rescribere multis. »

XLI. In alia epistola, nempe 35, ipse « scriptoriorum » suum describit hoc modo. « Est mihi scriptorium in mea Clara-Valle, vallatum undique officinis cœlestibus et celantibus illud. Ostium ejus aperitur in cellam novitiorum, ubi frequens numerositas tam nobilium, quam litteratorum, novum hominem in novitate vitæ parturiunt... A dextra parte claustrum monachorum excrescit, ubi floridior ille conventus obambulat... Ibi divinatorum eloquiorum libros sub castigatissima disciplina singillatim aperiunt, non ut eventilent thesauros scientiæ suæ, sed ut dilectionem, compunctionem eliciant, et devotionem. A læva prominet domus et deambulatorium infirmorum, ubi corpora disciplinis regularibus lassata atque quassata, cibis lautioribus refoventur: donec vel sanata, vel meliorata revolent ad laborantium et orantium gregem, qui vim faciunt regno cœlorum, et violenter rapiunt illud. Nec contemnendam putes domunculam meam: quia et desiderabilis est ad affectum, et delectabilis ad aspectum, et reclinabilis ad secessum. Plena est libris electissimis et divinis; ad quorum jucundam inspectionem, despectionem mundanæ hujus vanitatis agnosco, considerans quia vanitas vanitatum, et omnia vanitas; et quia nihil est vanius vanitate. Hæc mihi tradita est ad legendum, ad scribendum, ac dictandum, ac meditandum, ad orandum et adorandum Dominum majestatis. » Neque vero solum libris describendis, sed etiam transigendis negotiis vacabat Nicolaus, testante epistola 49, ad Petrum Cellensem, cui inter alia ita scribit: « Hæc tibi, amicorum dulcissime, saltem saltatim dictavi, qui continuatim non potui, trahentibus et retrahentibus negotiis multis: sed et manibus meis scripsi. Omnes enim qui habent negotia veniunt ad nos: sed et ego solus cum sancto Jacob dicere possum: *In me hæc omnia mala reciderunt* (Gen. XLII, 136).

XLII. Ex his intelligitur, Nicolaum etiam sub se notarios habuisse, quorum unus erat Girardus de Perona, amicus ejus singularis, « individuus comes, » inquit in epistola 10, « scriptationum mearum, » in pluribus aliis epistolis ab ipso laudatus. Eidem Girardo atque Henrico regiæ stirpis monacho epistolas suas Nicolaus ipse nuncupavit.

XLIII. Librorum commercium cum Petro Cellensi aliisque frequens habebat. Ejus generis est epistola 34, ad Amedeum episcopum Lausanensem, in qua hæc verba: « Mitto tibi librum magistri Anselmi de Spiritu sancto, bene punctatum, nisi fallor, et emendatum. » Eo autem pacto librorum exemplaria transmittere solebat, ut remisso exemplari, aliud sibi exemplum gratis remitteretur. Ita enim postulat a Petro Cellensi epistola 24: cui cum dno Bernardi volumina transmisisset, « Festinate, » inquit, « et hæc festinanter rescribere, et exemplaria remittite mihi: et sic ad opus meum secundum pactum meum rescribi facite. Sed et illa quæ misi vobis, et rescripta illorum, secundum quod dictum est, mittite mihi, et videte ut nec unum iota perdam. » Hæc ille ad Petrum. Ab aliis etiam subinde libros mutuo exposcebat, ut a Petro decano Trecensi epistola 17: « Epistolas domini Cenomanensis remitte nobis, quia volumus eas transcri-

(5) Vide Petr. Vener. lib. II. epist. 49; et lib. III. epist. 2.

here » Quin etiam ad Philippum, Coloniensis Ecclesie præpositum atque imperatoris cancellarium, scribens in persona fratris Philippi, atque ipsi de itinere Jerosolymitano congratulans, ejus bibliothecam, sane locupletem, postulat his verbis epistolæ 29 : « Sed et illum singulariter thesaurum tuum, nobilem bibliothecam loquor, quam utique tam mirabiliter quam incomparabiliter congeassisti, vide ut relinques pauperibus Christi; qui pro te orent et plorent, ut prosperum iter faciat Deus salutarium nostrorum. »

XLIV. Atque ut se religiosum præstaret Nicolaus, non solum versus exemplo Clare-Vallensium suorum legere detrectat, sed etiam tunicam sibi ab amico transmissam, quasi parum ordini suo convenientem, remittit. De versibus hoc habet in epistola 15 : « Versus Galteri mei, imo et tui, nondum habui. Sed etsi vidissem, non perlegissem; quia nos nihil recipimus quod metricis legibus coercetur. » Tunicam ipsi in amicitie signum dederat Odo Pulteriensis abbas e numero Nigrorum : sed eam Nicolaus reddit cum multa gratiarum actione epistola 27, nimirum quod « nimis esset speciosa et pretiosa; « hoc solo, » inquit, « non bona, quia nimium bona. » Tam subdit. « Nec volo, nec valeo, imo non debeo induere illam. Inter eos qui panniculis et semicinctiis vestiuntur, nec purpuratus, nec non tunicatus incedam. Absit, absit, ut peccatrici carni vestis iterum splendida coaptetur, ne raptetur ad ineptias suas. Propterea remitto eam vobis, eam non sit inter nos qui vel audeat, vel debeat illam induere. Vos induite illam, domine Pater, cui et ex ordine licet, et ex dignitate. Cum enim tunicam induitis, ultra consuetudinem vestram facitis. Sed scitis quis dixerit : *Si quid supererogaveris, ego cum rediero reddam tibi* (Luc x 35).

XLV. Tria in his verbis observatione digna sunt. Primum est de semicinctiis, ubi si vocabuli proprium usum retinuit Nicolaus, inde semicinctiis usos fuisse Cistercienses colligimus. Quid sit autem semicinctium intelligitur ex Herberti libro 1 De miraculis Cisterciensium, capite 6, ubi is de Schocelino agri Trevirensis eremita agens, ita rem explicat : « Habebat quoque vir ille locupletissimus circumligatam renibus semicinctiam vilem atque brevissimam, quæ verecundas solummodo corporis partes operire vix poterat, cum eum hominibus apparere compelleret ista tam inevitabilis causa. » Lumbarium veteres appellabant. Et quidem Cistercienses ejusmodi semicinctiis principio usos fuisse verisimillimum est : maxime cum tunicam solam carni adhaerentem gestarent; idque necessarium videretur ad honestatem, cum abjecta cuculla labori manuum vacabant. Alterum notatu dignum est, cur tunicam induere dicat Nicolaus esse ultra consuetudinem et ordinem abbatis Pulteriensis. Is quippe professus erat sancti Benedicti Regulam, qua monachis suis inter alia tunicam concedit capite 55. Id quidem verum : at illis temporibus in usu erat apud monachos toga talaris, non tunica, quæ vix ad mediam tibiam defluebat, qualem gestabant Cistercienses, An vero tunicam illam, haud dubie candidam, quam Odo abbas Nicolao transmiserat (quod tertio loco notandum), Odoni abbati induere licebat, uti scribit Nicolaus, « et ex ordine, et ex dignitate? » Quid enim? an tunc monachi Nigri candidis utebantur? Cur ergo tanta inter eos et Cistercienses de veste pulla et alba disceptatio? Verum candida, saltem quibusdam in locis, Benedictini tunica utebantur, sed cuculla atra, cum albam gestarent Cistercienses. Sane in Cæremoniali Anianensi, quod illa ætate in usu erat pro monachis Nigris, depicti cernuntur non uno in loco monachi toga candida induti, at cuculla sabatra : quod utrumque etiam observavimus in aliis picturis, maxime in libro Rabani Mauri de Cruce, ubi is cum tunica alba depingitur. Quanquam non solum de cucullæ, sed etiam de tunicæ colore Cluniacenses inter ac Cistercienses erat disceptatio, ut colligitur ex Petri Venerabilis epistola hic 229, n. 22 : verum hic usus apud nostros haudquaquam uniformis erat. Postquam autem usus apud eos, qui alba tunica induebantur, invaluit, ut tunicæ toga adjiceretur, et deposita extra chorum cuculla, quod olim ne in lecto quidem licebat, toga sola cum scapulari sufficere visa est ad retinendum monachi insigne : tum demum toga ex nigro etiam panno ubique facta est, et tunicæ color albus servatus : cui staminea successit, superinducta postmodum tunica, quæ nostro tempore etiam in nigrum colorem mutavit. Cistercienses vero primis temporibus, sola tunica et cuculla, aut cucullæ loco scapulari contenti, togas, sive simplices, stamineasque rejecerant.

XLVI. Revertamur ad Nicolaum, qui quos in priori monasterio suo Arremarensi amicos sibi conciliaverat, litterarum officiis sibi retinere satis egit, præsertim Petros duos, Cluniacensem et Cellensem abbates. Binas tantum ad Cluniacensem ejus epistolas habemus in illis, quas ante suam ab Ordine Cisterciensi defectionem scripsit, nempe duas postremas : at longe plures ad Petrum Cellensem. Prima est epistola 20, in persona Adæ monachi, qui ex Cellensi monasterio ad Clare-Vallenses migraverat. Altera est 24, « inter amicos amicissimo domino Petro Cellensi abbati » ipsius Nicolai nomine inscripta, qua litteras frequentandi officium deprecatur. Consimilis est titulus epistolæ 28 : « Speciali et pene singulari amico Petro Cellensi abbati. » Itemque epistolæ 48. Brevior sed familiarior epistolæ sequentis, « Suo suus : » et (ut epistolam 51 omittamus) epistolæ 52, « Suo Cellensi suus Clare-Vallensis, quod suus. » Hæc quam ob rem diligentius observem, ex inferius dicendis apparebit, ut scilicet Nicolaum ante suam defectionem Petro Cellensi probe cognitum, atque familiarem exstitisse asseram : ac proinde alium esse a Nicolao illo Anglo, in quem Petrus Cellensis, tanquam in hominem sibi facie ignotum, vindicias pro Bernardo jam mortuo scripsit.

XLVII. Dum apud Claram-Vallem moratur Nicolaus Francus, varias aliorum nomine epistolas scripsit, nempe nomine ipsius Bernardi, Rualeni prioris, et aliorum monachorum, omnes numero quinque supra

quingenta, quas « dilectissimis fratribus Girardo et Henrico » nuncupavit, id est Girardo de Perona, et Henrico Ludovici Grossi filio, Junioris germano, tunc monachis apud Clarem-Vallem : quorum in persona etiam nonnullas litteras scripsit. Inter illas quas Rualeni nomine composuit, mendosum est unius lemma, nempe epistolæ 23, cujus inscriptio his verbis concepta est : « Domino et digne reverendo Hugoni Turonensi archiepiscopo frater R. » Qui lemma epistolæ apposuit, ita illud concinnavit : « In persona Rivallis prioris ad archiepiscopum Turonensem. » Et Joannes Picardus ad marginem adnotat, Rivallem esse abbatiam Cisterciensis ordinis in Anglia et diocesi Eboracensi. Recte quidem : sed quid archiepiscopo Turonensi cum Rievalle ? At certum est epistolam scriptam esse nomine Rualeni prioris, cujus nomen in epistolæ inscriptione decurtatum, errandi occasionem auctori lemmatis dedit. Idem erratum in epistola 25.

XLVIII. Petro Venerabili abbati Cluniacensi, ut jam diximus, ad delicias usque amicus erat Nicolaus, quem identidem Bernardus ad eum mittebat, ut mutua cordium arcana et reciproci affectus apud hunc sequestrum deponerentur : qua de re legenda Petri epistola, quæ est ordine 264 inter Bernardinas. Sed tandem accidit, o mortalium infelix conditio ! ut Nicolaus Bernardi indulgentia et facilitate abusus, sigillum ejus in malos usus adulteraverit, demum in horrendam prolapsus defectionem, quam dubium est an unquam serio emendarit. De sigillo vitiato Bernardus, tacito Nicolai nomine, quæ sancti viri charitas erat, Eugenio significavit epistola 284 : « Periclitati sumus in falsis fratribus, et multæ litteræ falsatæ sub falsato sigillo nostro in manus multorum exierunt ; et, quod magis vereor, etiam usque ad vos dicitur falsitas pervolasse. » Ejusdem funestum casum deplorat in epistola 298, ad eundem Eugenium, non jam dissimulato (quod publicum crimen erat) auctore. « Nicolaus ille exiit a nobis, quia non erat ex nobis : exiit autem foeda post se relinquens vestigia. Et ego longe ante hominem noveram : sed exspectabam ut aut Deus eum converteret, aut instar Judæ ipse se proderet : » vide sanctissimi viri longanimitatem ! « quod et factum est. Præter libros, denarios et aureos multos, in ipso exitu inventa sunt super eum sigilla tria, unum ejus proprium, alterum prioris, tertium nostrum... De turpitudinibus ejus, quibus terra sordet, et factæ sunt omnibus in parabolam, super sedeo polluere labia mea et vestras aures. » Addit Bernardus, eum si ad curiam Eugenii, uti is jactaverat, pergere audeat, dignum esse, si quis alius, « perpetua inclusione. » Accidit vero iste lapsus in annum 1151, ut patet ex memorata Bernardi epistola 298, ad Eugenium eo anno scripta ; et ex epistola 388, quæ est Petri Venerabilis de electione Gratianopolitana eodem anno facta, qua in epistola Nicolaus, uti Bernardo et Petro adhuc charus ac fidelis amborum internuntius, laudatur.

XLIX. Omnes existimant, ipsum profugisse in Angliam, ac se recepisse in Sancti-Albani monasterium ; eumque esse Nicolaum, qui Bernardi jam demortui de Conceptione Deiparæ sententiam traduxit impugnavitque, atque Petrum Cellensem adversarium habuit. Et Nicolaus quidem vocabatur iste : sed Anglum fuisse constat ex duabus ad illum Petri epistolis, quæ sunt libri sexti epistola 23, et noni epistola 10. In priori epistola, « Nec indignetur, » ait Petrus noster, « Anglica levitas, si ea solidior sit Gallica maturitas... Certe expertus sum somniores plus esse Anglicos, quam Gallos : » et in posteriori epistola, « In cavernis suis Anglum Francigena conclusum et ligatum... tenebit. » Hæc Nicolaum illum Anglum fuisse probant ; sed Petro facie ignotum innuunt extrema epistolæ verba : « Utinam facie ad faciem viderem te, quem scriptorum tuorum bene ornatus habitas non semel præstitit audire. » Mitto styli discrimen inter Nicolaum Anglum et Clare-Vallensem, qui stylus in Anglo durior et asperior ; in Clare-Vallensi nitidior, humanior, politiorque est. Atqui ex superioribus constat, Nicolaum Clare-Vallensem ante suam fugam Petro maxime notum ac familiarem, nec Anglum exstitisse, sed Gallum aut Francum : ac proinde ab illo Anglo distinguendum.

L. Sed quo ergo, inquis, Nicolaus Francus se recepit ? Post varios hinc inde discursus, constitit tandem in suo Arremarensi monasterio, cum Bernardo e vivis erepto ibi tuto sibi vivere licuit, ac securo. Id constat tum ex epistola 59 Arnulfi Lexoviensis episcopi ad ipsum Nicolaum, tum ex ipsius Nicolai epistola ad Willelmum Remorum antistitem scripta, quam vir clarissimus Stephanus Baluzius nuper vulgavit in *Miscellaneorum* tomo secundo. Hæc epistola non ante annum 1176, quo Willelmus Remensem cathedram obtinuit, scripta fuit : in qua eum laudat, quod ipsum receperit intra « sacrarium » suæ familiaritatis, et quod susurrioni et detractori (hos quippe timebat Nicolaus) locum non daret. Deinde se excusat, quod ab ejus conspectu tandiu abstinuerit ; ubi in rem nostram faciunt hæc verba : « Excusabo me de difficultate itineris, de longinquitate regionis, quæ est inter Remensem urbem et Arremarensis ecclesiam ? » Ergo ibi tum degebat Nicolaus. « Sed iter breve est, et via plana, et plena in circuitu amicorum meorum. »

LI. Quid rei, quamve personam in Arremarensi monasterio ageret, in consequentibus indicat : ex quibus id tantum notamus. « Adjiciam quia licentiam veniendi habere non potui cum vadam et veniam, eam et redeam tota die. Hæc dicerem, si ita essem sub potestate constitutus, ut mei ipsius potestatem habere non possem. Ita ergo apud Arremarenses agebat Nicolaus, ut esset sui juris. Misera sane conditio hominis, qui Bernardi discipulus ac notarius fuerat ! Sed quis miretur, cum angeli ex cælo ipso deciderent ? In hoc vero maxime vanitatem suam prodit, quod de multitudine amicorum, uti alias etiam solebat, gloriatus. Sic in epistola quadam ad Henricum Campaniæ comitem, quæ in eodem *Miscellaneorum* volumine edita est, eodem fere tempore scripta ac superior. « Ab ineunte ætate mea placui magnis et summis prin-

cipibus hujus mundi : sed tibi singulariter ex dominio naturæ debeo quidquid sum, et ex officio amicitiae quidquid possum. » Hinc colligitur, Nicolaum ex Campania, quæ Henrici dominio subiacebat, ortum fuisse : sed lapsus ejus causam non aliunde quam ex gloriola et superbia, quæ plerosque dementat, repetendam. Sane Henrico Campaniæ seu Trecensium comiti eum addictissimum fuisse intelligitur ex duabus Nicolai ad comitem epistolis : quarum una, qua sermones suos ei dedicat, editos in tomo tertio Bibliothecæ Cisterciensis, inscripta est « singulari domino et benefactori suo Henrico, » etc., altera eidem « serenissimo principi et charissimo domino suo, » qualis exstat in tomo secundo Baluziano, ubi hæc verba : « Mitto Sublimitati tuæ quasdam epistolas, quas ad dominum papam, et cancellarium, aliosque personatos viros, intra hoc biennium memini aliquanto studiosus dedicasse. » Verum ejusdem principis auctoritate abusus videtur ex epistola 59 Arnulfi Lexoviensis « ad Nicolaum monachum de monasterio Arramato » (Arremaro legendum est), qua in epistola agitur de quodam malæ frugis canonico, Nicolai discipulo, quem Nicolaus ait se « in ulteriorem gratiam » recepisse pro intercessione Arnulfi, quam iste negat.

LII. Ex his omnibus apparet quis fuerit Nicolai genius; nempe vanus, inconstans, inquietus, de qualibus vix unquam quidquam boni sperare liceat. Cæterum qualis ejus exitus fuerit ignoramus. Superest ut, quod superius pollicitus sum, hoc loco in specimen exhibeam fragmentum sancti Bernardi sermonis primi, Gallice redditi in vetusto Patrum Fuliensium Parisiensium exemplari, cujus hic titulus atque hoc initium est :

CI ENCOMENCENT LI SERMON SAINT BERNAVY

KIL FAIT DE LAVENT ET LES ALTRES FESTES PARMILAN.

1. Nos faisons ui, chier freire, len comencement de lavent, cuy nons est assiez renomiez et conuiz al monde, si cum sunt li nom des autres sollempneitez, mais li raisons del nom nen est mies par aventure si conue. Car li chaitif fild'Adam nen ont cure de veriteit, ne de celes choses ka lor salveteit apartienent, anz quierent... les choses... faillanz et trespessauls. A quel gent... nos semblans... les homes de ceste generation, ou a quei gent evverons nos ceos cui nos veons estre si ahers et si enracineiz ens terriens solaz, et ens corporeiens kil repartir ne sen puyent? Certes semblant sunt a ceos ki plongiet sunt en ancune grant aue, et ki en peril sunt de noier. Tu varoyes kil ceos tienent, kes tienent, ne kil par nule raison ne vuelent deuverpir ceu ou il primier puyent mettre lor mains quels chose ke ce soit, ancor soit ceu tels choses ke ne lor puist niant aidier, si cum sunt racines derbes ou autres tels choses. Et si ancune gent vienent a ols por ols asoscor, si plongent ensemble ols ceos kil puyent aggrappeir ensi kil a ols nen a ceos ne puyent faire nule ajué. Ensi perissent li chaitif en ceste grant mer ke si es large, quant il les choses ki perissent ensevent et les estaules layent aleir, dont il poroyent estre delivreit del peril ou il sunt... prennoyent et salveir lor airmes. Car de la veriteit est dit, et ne mies de la vaniteit. Vos la conssereiz, et ele vos deliverat. Mais vos, chier freire, a cuy Deus revelet, si cum a ceos ki petit sunt celes choses, ke receleis sunt as saige et as senneiz, vos soiez entenduit cus encenousement envor celes choses, ke vrayement apartienent a votre salveteit : et si penseiz di merrement a la raison de cest avenement, quareiz et encerchiez ki cest soit ki vient, et dont il vient, ou il vient, et por kai il vient, quant il vient, et par quel voie il vient. Certes molt fait aloeir ceste curiositeit, et molt est saine. Car tote sainte Eglise ne celebreroit mies si devotement cest avenement, saucuens grant Sacrement ne estoit en lui receleiz.

2. Tot a premiers sesvu... dez ensemble la postle ka as cest avenement est tox enbahy, etc.

3. Por Deus, chier freire, fuyez orgoil, et forment lo fuyez. Orgoilz est commencement de tox pechiez, ki si hisnelement abateit en parmenant... Luciferum, ki reluisoit plus cler ke totes les estoiles, ki un engele ne muat mies en diaule, mais nes lo prince des Engeles, qui aparmemes ot envie de lomme, et si mist en lui la felonie, kil avoit conceut en lui mismes, quant il li semonut kil seroit si cum Deus saichanz bien et

mal, sil maingievet de larbre ki defenduz li estoit. Chaitif malaurous ke promes tu, cum ce soit ke li Fils del haltisme ait la cleif de science. Anz est il mismes li cleif David qui clot, et nuls ne avuret. En lui sunt reponuit tuit li tressor de sapience et de science. Embleras les tu dons por doneir a lomme. Or puez veor ke menteires est cist et ses peires selonc la sentence de nostre Signor. Il fut menteires quant il dist kil semblanz seroit al haltisme : et peires fust de la menzonge, quant il lenvelimeie semence de la falseteit gittat assi.. en lomme, quant il dit quil seroient si cum Deus. Et tu assi o tu homme tu vois lo lairon, et si cours ensemble lui. Vos avez oit, chier freirè, ceu cum leist anuit en Y saie la profete, lai ou nostre Sires dist, Li prince de ton peule sunt inobedient et compaignon de lairons.

4. Por veriteit nostre Prince furent inobedient et compaignons de lairons. Cest Adam et Eve ki furent li encomencement de nostre lignieie, ki par lo consoil del serpent, mais del diaule par lo serpent vorrent malement traire en ols ceu kapartient solement al Fil de Deus. Nen a ceste fieie ne mist mies li seires en respit la torture cum faisoit al fil. Car li Peires aiment lo Fil, anz lo venut aparmemes assi de lome, et si apoestet sor noz tox sa... Car nos pechames tuit en Adam; et en lui receumes tuit la sentence de damnation. Et ke feroit li Fil... il por luy avengier veoit si enmeut lo Peire kil a nule creature nen espargnievet, assi cum il desist. Por mi pert mes (Peires) tottes ses creatures. Li premiers Engeles se volt eslever a ma haltesee, et si et grant compaignie ki a lui consentit : mais li amors ke li Peires al vers mi prist a parmemes venjance de luy, ensi kil luy et tox les siens ferit de cruyer chastement : et de plais ke saneie ne puet estre. La science ke meye est ausi volt ausi entrepenre li hom : ei il de lui nen ot mies assi pitiet, ne ne lespargnat sesoils. At dons Deus cure des beestes? Il n'en avoit fait mais ke dous nobles creatures ke resnaules estoient, et ka dovoient estre bienaurouses, cest Lengele et lomme. Mais por mi at parduit une grant partie dengeles et tox les homes. Donkes por ceu kil saichent ke ju aime ausi le Peire, si est droiz quil rezoivet parmi ceos quil at parduit assi cum en une maniere parmi. Si por mi est leveiz cist tempex, si cum dist Jonas, prenneiz me, et si me gittiez en la meir. Tuit ont de mi envie : mais ju envois, et si me demosterray teil a ols, ke tuit cil qui lor envis acouseront et ensevre me vorront, seront bien aureit, etc.